

6.1 Setkání jako základní atribut naší práce

6. SETKÁNÍ A KOMUNIKACE

Setkání je – dle Goffmana – možno definovat jako „*veškerou interakci, k níž dojde během jakékoli jedné příležitosti, při níž je neustále přítomen stejný soubor jednotlivců*“¹⁸. Já mám ale na mysli setkání v pravém slova smyslu či podstatě. Takové setkání není v naší práci jen letmý neosobní kontakt s druhým, nebo pouhá výměna informací, ale je to především se-tkání (se), tedy **prolnutí našich vzájemných přítomností**. Vstupujeme tak do posvátného času sdílení. Naše přítomnost působí se vši naplněnou bytností (v plné extenzi a obsažnosti) na druhého a zároveň jeho přítomnost působí na nás. Má tedy utvářející a formující charakter – ať na jedince nebo skupinu.

Při setkání existuje pouze svět tohoto setkání. Sdílíme prostor a čas v jejich „jednotě“. Každé setkání je pro člověka získáváním nové zkušenosti, při němž dochází ke vzájemnému obohacování. Je nám umožněno skrze druhého poznávat sebe. „*Nikdy bychom nemohli pociťovat, že existujeme, kdybychom předtím nenavázali kontakt s druhými, a naše reflexe je vždy až návratem k nám samým, který se ostatně v mnohém odvíjí od našeho setkávání s druhými. I několikaměsíční kojeneček je schopen docela dobře rozlišit*

*„Člověk není jen součástí světa,
nese v sobě svět a svou představu světa,
aniž to jasně ví. Řeč, gesta, status,
proxémika jsou i výkladem světa. A tak
každé setkání je otázka: dá se v tvém
světě žít?“*

Vladimír Mikeš

18 GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1999, s. 21.

náklonnost, hněv či strach na tváři druhého, a to ještě dříve, než měl možnost poznat prostřednictvím pozorování svého vlastního těla tělesné příznaky těchto emocí. Tělo druhého a jeho rozmanité pohyby jsou pro kojence bezprostředně nabitý emocionálním významem. S duchem se seznamuje právě tak ve zjevném chování druhých jako ve svém vlastním nitru. A rovněž dospělý odhaluje ve svém vlastním životě, co jej tam jeho kultura, vzdělání, knihy a tradice naučily vidět. Náš kontakt se sebou samými se děje vždy prostřednictvím určité kultury, přinejmenším prostřednictvím jazyka, který jsme získali zvenčí a který nás vede při poznávání sebe samých.“¹⁹

Každé setkání s něčím neznámým v nás může vzbuzovat strach (nebo naopak zvědavost). Může nás hluboce zasáhnout, vyvolávat neznámé pocity, ať už negativní či pozitivní, ale vždy vypovídá o nějaké neodbyté zkušenosti, která v nás zakoření.

6.2 Úterní setkávací rituál

Úterý se pro naše herce stalo setkávacím rituálem. Jsou to právě úterní odpoledne, kdy máme zkoušky, různé workshopy nebo natáčení. Vzešlo to z dispozic tamní tělocvičny, ve které zkoušky probíhají, a také z možností volného času herců. Ostatní odpoledne většinou mají nějaký kroužek v terapeutické dílně nebo jiné aktivity. Ale již pátým rokem se nám úspěšně daří udržet úterní odpoledne. Je dobré, že dnes už si navykli i zaměstnanci a vychovatelé Zahrady na naše pravidelná setkání, a již zřídka se stane, že přijedeme na Kladno na zkoušku a zjistíme, že naši herci jsou na vycházce, výletě atd.

Čas zkoušky je pro samotné herce posvátný. Vždy nám vypráví, jak se těšili a co nového vymysleli (toto máme potvrzeno ze zpětné vazby od vychovatelek). Těšení, které předchází samotné zkoušce, v nich vyvolává radostné pocity a vzpomínky, touhu hledat nové zkušenosti a souvislosti, zážitky a poznávat své potenciality. Kolikrát se stane, že nám přinesou obrázek, který před zkouškou namalovali a na kterém je zachyceno něco z našeho právě zkoušeného představení. Nebo jen my, jako kamarádi.

6.3 Komunikace a její nabídka

Při komunikaci s druhým objevujeme nové možnosti, ke kterým bychom však bez něj nikdy nedošli. Nikdy nemohu být sám sebou, dokud si nejsem zcela jist, že i ten druhý, ocitající se se mnou v dialogu, není také sám sebou.

Hannah Arendtová píše, že „*lidé ve svém jednání a promlouvání nevyhnutelně ukazují a vkládají do něj také sami sebe ve své osobní neopakovatelnosti, a to i teh-*

19 MERLEAU-PONTY, Maurice. *Svět vnímání*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2008, s. 51–52.

dy, když sledují pouze své zájmy a světské cíle. Vyloučením tohoto tzv. ‚subjektivního faktoru‘ bychom proměnili lidi v něco, čím nejsou. Popíráme-li, že odhalování osoby tkví v každém jednání, jakkoli cílevědomém, a má určité důsledky pro průběh jednání, jež nejsou předem určeny motivy ani cíli, znamená to jednoduše, že nebereme v úvahu skutečnost takovou, jaká je.“²⁰

Při komunikaci s lidmi s postižením předpokládáme, že přistoupí na náš způsob vyjadřování a komunikace. Snažíme se aplikovat náš jazyk, naše vidění skutečnosti. Ale cožpak víme, jak vše vidí oni, co se děje uvnitř, „jaké hudbě naslouchají v mlčení svého srdce“? Abychom se jim alespoň částečně přiblížili a našli společný dialog, společný jazyk, je nutné přijmout jejich způsob myšlení, uvažování, jejich pohnutky a představy. „Způsob našeho myšlení není totožný se způsobem myšlení lidí s mentální retardací, což je zajisté dáno i rozdílnou životní zkušeností. Není ani horší, ani lepší, je jen jiný.“²¹

Musíme se snažit nahlédnout svět jejich očima, jejich zorným polem. Teprve tehdy můžeme dojít k plnohodnotné interakci a nějakým závěrům či poznatkům. Dobrat se „společné roviny komunikace mezi dvěma zdánlivě odlišnými světy, které nás obklopují.“²²

Vzhledem k citlivosti a upřímnosti lidí s postižením je také možno v mnoha případech předejít díky otevřené komunikaci zklamáním a různým problémům. Během této specifické a intenzivní práce se člověk s ostatními ve skupině sblíží a stává se – kolikrát i nechtěně – jakýmsi důvěrníkem. Není neobvyklé, že se nám svěřují se svými osobními zážitky, strastmi, starostmi, radostmi i „milostnými pletkami“. V těchto případech je nutné umět během zkoušení udržet osobní sféru oddělenou od pracovní, aby tyto zážitky a informace nezasahovaly do zkoušení. To znamená, že i když třeba někdo přijde na zkoušku naštvaný či s rozhodnutím nepracovat, záhy se tento stav promění a pookřátí ve skupině vede k opětovné touze hledat, objevovat a mít radost z práce. V podstatě už jen to, že ten člověk přijde, znamená, že mu práce není lhostejná a je již vetkán do společného zájmu.

6.4 Limity komunikace při divadelním zkoušení

Při komunikaci s lidmi s mentální retardací jsme většinou nějakým způsobem limitováni. Jejich slovní zásoba, a tím i schopnost porozumět jsou značně omezeny. Řeč je většinou postižena v obsahové i formální složce, jsou zpravidla s to pochopit obsah a význam sdělení, ale nedokáží ho přesně reprodukovat.

20 ARENDOVÁ, Hannah. *Vita activa neboli O činném životě*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 2007, s. 237.

21 LEDNICKÁ, Iva. Zamyšlení nad problémem mentálního postižení. In: *Speciální pedagogika*, 2004, č. 1, s. 9.

22 NOVÁK, Vladimír. *Divadlo jako socializační prostředek*. DAMU, 2003, s. 7. (Diplomová práce).

Při vysvětlování úkolů během zkoušení je tedy nutné volit taková slova a úroveň sdělení, aby porozuměli, o čem jde. Zadání většinou nejsou schopni zpracovat intelektuálně (abstraktně). Aby pochopili, a všichni jsme dosáhli uspokojivého výsledku, je nutné hledat možné způsoby a cesty vysvětlování. Není vhodné používat dlouhé a spleťté formulace, ale krátké, jednoduché a srozumitelné věty. Vhodné řešení je hledat cestu přes pocity, emoce, konkrétní příklady z běžného života, přes situace, které znají a jsou jim blízké a na jejichž základě mohou porozumět **metaforám a dále rozvíjet své asociace**.

Je nezbytné najít společnou rovinu komunikace, což je někdy poněkud obtížné vzhledem k rozdílné úrovni každého jedince. **Nadměrný přísun informací, které nejsou schopni zpracovat, může snadno zapříčinit vyčerpání a stres herců s postižením. Z toho může následně pramenit pocit frustrace (strachu), jak zvládnou daný úkol; objevuje se obava ze selhání.** Je tedy zřejmé, že přílišné nároky při práci působí jako stresový faktor. O průběhu zkoušení, jejich problémech a potřebách je případné s nimi mluvit, a hlavně nejdůležitější věc, a to se týká veškeré činnosti s lidmi s mentální retardací, je **být trpělivý**, a třeba zopakovat zadání a odpovědi na jejich otázky vícekrát, dokud není všem vše jasné.

Z toho tedy vyplývá, že při naší práci je **smysluplný a upřímný dialog nejdůležitějším aspektem**. Jedině prostřednictvím takového dialogu můžeme dojít k nalezení společného jazyka rezonujícího s každým ze skupiny, jenž umožní plnohodnotnou divadelní spolupráci. Vše vychází z mého osobního postoje k divadlu, z **představy divadelní tvorby uskutečňující se ve smyslu sokratovského dialogu**; to znamená jít vedle sebe a vést dialog, hovořit, nezmocňovat se druhého. Profesor Mikeš píše, že *„v takovém rozhovoru nevíme předem, k čemu dojdeme, takový rozhovor nevedeme my, ale on vede nás, a to dramatické osvětlování věci hned z jedné a hned z druhé strany přináší hned plody dva: jednak odhaluje neznámou skutečnost, jednak nás osvobozuje od nás samých. Dialog, skutečný dialog, je ze všeho nejtěžší. V životě jedince i společnosti, v umění, ve všech oblastech kultury“*²³. Ke skutečnému dialogu dochází totiž jenom tehdy, když důležitější a přednější než my je to, o čem hovoříme, o co nám společně jde.

6.5 Setkání se s divákem

Divadlo může dát lidem s postižením zprávu o jejich skutečnosti. **Je pro ně setkáním s jinými lidmi, kteří jim díky otevřené komunikaci umožní přiblížit se sobě samým.** *„Setkání s jiným je možnost přiblížit se nejen neznámému druhému, ale i sobě jako*

23 MIKEŠ, Vladimír. *Proč psát*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003, s. 229.